

Hemşirelik Son Sınıf Öğrencilerinin Stres Algısı ile Sosyal Yeterlilik ve Sonuç Beklentisinin Değerlendirilmesi

Evaluation of Stress Perception, Social Competence and Result Expectation of Senior Nursing Students

Müjgan SOLAK¹ Sevcan TOPÇU² Zuhal EMLEK SERT²

ÖZ

Amaç: Bu çalışma hemşirelik son sınıf öğrencilerinin stres algıları ile sosyal yeterlilik ve sonuç beklentisi düzeylerini belirlemek ve stres algıları ile sosyal yeterlilik sonuç beklentisi düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile yapılmıştır.

Araçlar ve Yöntem: Tanımlayıcı-ilişki arayıcı tipte olan bu çalışma, bir devlet üniversitesinin Hemşirelik Fakültesi'nde yapılmıştır. Araştırmanın evrenini fakültede öğrenim gören hemşirelik son sınıf öğrencileri (N=288) oluşturmıştır. Çalışma araştırmaya katılmayı kabul eden 180 öğrenci ile tamamlanmıştır. Veri toplamada "Öğrenci Tanıtım Formu", "Hemşirelik Öğrencileri İçin Algılanan Stres Ölçeği" ve "Sosyal Yeterlilik ve Sosyal Sonuç Beklentileri Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde non-parametrik testler kullanılmıştır.

Bulgular: Öğrencilerin Algılanan Stres Ölçeğinden (HÖASÖ) aldıkları puan ile cinsiyet, sigara kullanımı, klinik yeterlilik ve kendini tanımlama arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunmuştur ($p<0.05$). Öğrencilerin sosyal güvencesinin olması, gelir düzeylerinin yüksek olması ve klinikte kendilerini yeterli olarak görmelerinin Sosyal Yeterlik ve Sosyal Sonuç Beklentileri (SYSSB) puanlarını arttırdığını ve bu farkın önemli olduğunu göstermiştir ($p<0.05$). HÖASÖ ve SYSSB Ölçekleri arasında negatif bir ilişki saptanmıştır ($r=-0.163$, $p=0.05$).

Sonuç: Öğrencilerin klinik olarak kendilerini yeterli hissetmelerinin ve sakin yapıya sahip olmalarının stres düzeyini azalttığı, uygulamalarda kendilerini yeterli bulmalarının sosyal yeterlik ve sosyal sonuç düzeylerini yükselttiği bulunmuştur. Öğrencilerin uygulamalara başlamadan, yeterliliklerinin artırılması, kendilerini klinik uygulamalarda yeterli hissetmelerini sağlayacak özellikle yeni ve teknoloji tabanlı eğitim tekniklerinin kullanılması önerilir.

Anahtar Kelimeler: hemşire; sosyal yeterlilik; öz yeterlilik; algılanan stres

ABSTRACT

Purpose: This study was conducted to determine the stress perceptions and social competence and outcome expectation levels of senior nursing students and to examine the relationship between stress perceptions and social competence outcome expectation levels.

Materials and Methods: This descriptive-correlation type study was conducted at the Faculty of Nursing of a state university. The research population consisted of senior nursing students (N=288) studying at the faculty. The study was completed with 180 students who agreed to participate in the research. "Student Introduction Form", "Perceived Stress Scale for Nursing Students" and "Social Competence and Social Outcome Expectations Scale" were used in data collection. Non-parametric tests were used to evaluate the data.

Results: Statistically significant differences were found between the student's scores on the Perceived Stress Scale and gender, smoking, clinical competence, and self-definition ($p<0.05$). It has been shown that students' social security, high-income levels, and seeing themselves as competent in the clinic increase their Social Competence and Social Outcome Expectations scores, and this difference is significant ($p<0.05$). A negative relationship was found between HÖASÖ and SYSSB Scales ($r=-0.163$, $p=0.05$).

Conclusion: It was found that students' feeling clinically competent and having a calm nature reduced their stress levels, and finding themselves competent in practice increased their social competence and social outcome levels. It is recommended that students use new and technology-based training techniques to increase their proficiency before starting practice and to make them feel competent in clinical practice.

Keywords: nursing; social efficacy; self efficacy; perceived stress

Gönderilme tarihi: 19.09.2024; Kabul edilme tarihi: 10.12.2024

¹Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye.

² Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Hemşirelik Fakültesi, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye.

Sorumlu Yazar: Müjgan Solak, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye. e-posta: mujgansolak@hotmail.com

Makaleye atf için: Solak M, Topçu S, Emlek Sert Z. Hemşirelik son sınıf öğrencilerinin stres algısı ile sosyal yeterlilik ve sonuç beklentisinin değerlendirilmesi. Ahi Evran Med J. 2025;9(1):82-91. DOI: 10.46332/aemj.1553145

GİRİŞ

Stres, kişinin davranışsal uyum gerektiren koşullara bedeninin psikolojik ve psikososyal tepkisiidir.^{1,2} Stres, günlük hayatın akışında değişiklik yaratan ve bireyi zor duruma sokan olaylara tepki olarak, kişinin dışarıya yansıtmadan kendi içinde yaşadığı bir deneyimdir.³ Algılanan stres ise, bireyin belirli zamanlarda ne kadar strese maruz kaldığı konusunda sahip olduğu duygu ve düşüncelerdir.⁴ Kişinin stresi algılama biçimi, kişinin kişilik yapısı, fiziksel özellikleri, sosyal becerileri gibi faktörlerle yakından ilişkilidir.⁵ Her birey, kişisel deneyimlerinden, ailesel özelliklerinden, eğitim düzeyinden ve değerlerinden etkilenecek karşılaştığı olayları farklı şekillerde algılar ve farklı anlamlar yükler. Bir kişinin, bir durumu algıladığı stres düzeyi, olayla ilgili duyguları ve düşünceleri ne kadar olumsuzsa o kadar yüksek olabilir.⁶

Üniversite çağındaki gençler için, sınavların olması, aileden ayrı olma, mali problemler, gelecek kaygısı gibi faktörler stres kaynakları arasında yer alır. Ayrıca tıp fakültesi, diş hekimliği ve hemşirelik fakültesinde okuyan öğrencilerin staj programları esnasında hasta ile iletişim-leri, pratik eğitimin getirdiği zorluklar, mezuniyet sonrasında yaşanan iş bulma kaygısı ve çalışma şartlarının belirsizliği gibi düşünceler de strese neden olabilmektedir.^{7,8} Hemşirelik eğitim programı, hemşirelik alanında bilgi, beceri ve yetkinlik kazanmalarını sağlayarak öğrencilerin mesleki kimliklerini geliştirmeyi amaçlar. Öğrenciler, gerçek yaşam deneyimlerinin yaşandığı uygulama alanına adım attıklarında, alışık olmadıkları yeni bir sosyal ortama girmekte ve eğitim sürecinin başlangıcından itibaren ölümle ya da ölüm riski taşıyan hastalarla karşılaşma gibi travmatik deneyimler yaşamaktadırlar. Ayrıca, kurum içindeki diğer kişilerle olan ilişkiler (doktorlar, hemşireler vb.), hata yapma, hastaya zarar verme, yanlış yapma korkusu, tıbbi aletleri kullanma sorunları, uygulamadaki bilgi ve yetenek eksiklikleri gibi faktörler, öğrencilerin kaygı düzeylerini artırmaktadır.^{8,9,10}

Stres normal düzeyde kişiyi olumlu yönde etkiler. Yüksek stres düzeyi ile mücadele etmeyi bilmeyen öğrencilerin stresi daha yoğun yaşadığı ve bu strese bağlı olarak arkadaş ilişkilerinde, çevre uyumunda, akademik başarılarında yaşadıkları olumsuzlukların yanında, benlik saygısında azalma, fiziksel ve mental sağlık sorunları yaşa-

dıkları belirtilmektedir.^{11,12} Dolayısıyla stres, kişisel ve mesleki gelişimi de etkilemektedir.¹³

Bireyin stresle başa çıkma yeteneğini yansıtan bir özellik olan öz-etkililik ve yeterlilik algısı, kişinin kendine olan güveniyle ilgilidir.¹⁴ Sosyal yeterlilik ise bireylerin çeşitli sosyal ortamlarda davranış başlatma, iletişim kurma, sürdürme, belirli davranışları başlatma ve tamamlama becerilerine olan inançlarına odaklanır.¹⁵ Bu kavram, farklı sosyal becerilere ve yeteneklere sahip olma durumunu ifade eder. Ayrıca, sosyal yeterlilik kavramı, sosyal davranışın belirlenmesinde rol oynar. Sosyal yeterlilik; sosyal motivasyonlar, beceriler, algı, alışkanlıklar ve bilgi ile ilişkilendirilir.¹⁶ Öğrencilerin sağlıklı ilişkiler geliştirmesinde sosyal yeterlik önemli bir role sahiptir. Güçlü sosyal yeterlilik algıları öğrencilerin daha güvenli ve başarılı sosyal etkileşimlerde bulunmalarını sağlar.¹⁵

Bireylerin sosyal yeterliliği ve becerileri geliştikçe; diğer insanlarla olan ilişkileri daha başarılıdır. Sosyal beceri ve yeterlilikleri yeterince gelişmemiş kişiler ise ilişkilerinde, sosyal yaşamlarında başarısız olma riski altındadırlar.¹⁶ Bu durum, öğrencilerin kariyerleriyle ilgili planlarını ve mesleki sonuç beklentilerini olumsuz yönde etkiler.¹⁷

Sonuç beklentisi, kişinin belirli davranışları gerçekleştirmenin sonuçları veya çıktıları hakkındaki inançlardır.¹⁸ Mesleki sonuç beklentisi, yeni beceriler edinme, gelir, statü gibi başarının uzun vadeli sonuçlarına yönelik inancıdır.¹⁷ Buna göre, insanlar daha verimli ve başarılı olacaklarına inandıkları meslekleri seçtiklerinde, daha olumlu sonuçlar elde ederler.¹⁹ Mesleki beklentileri karşılanan bireylerin güdülenme, iş doyumu ve meslekte performans düzeyleri yüksek olmaktadır. Aynı zamanda bu bireylerin başarılı ve üretken kişiler oldukları görülmektedir.²⁰

Ülkemizde üniversite öğrencilerinin mesleki gelişiminde karşılaştıkları zorluklar arasında, kişisel farkındalıklarının düşük olması nedeni ile kendilerine uygun hedefler belirlemede güçlük yaşamaktadırlar.²¹ Bu durum, öğrencilerin kariyer planlaması ve mesleki yönelimlerinde önemli engeller oluşturabilir. Hemşirelik öğrencilerinin eğitim sürecinden maksimum fayda sağlayabilmesi ve olumlu bir profesyonel kimlik geliştirebilmesi için strese başa çıkma becerilerini geliştirebilmeleri son derece önemlidir. Öğrencilerin iletişim biçimlerini belirleyen ve sosyal

ortamdaki davranışlarını etkileyen diğer bir faktör ise sosyal yeterlik düzeyleridir. Öğrencilerin daha başarılı ve güvenli sosyal etkileşimlerde bulunmalarında güçlü sosyal öz yeterlik algılarının olmasının önemli bir yeri vardır. Öğrenciler klinik uygulama ortamında çeşitli derecelerde stres yaşamaktadır. Hastane ortamını, beceride yetersiz olma duygusunu, uygulamada sürekli hoca ile birlikte çalışmayı stres nedenleri olarak belirtmişlerdir.¹⁴ Özellikle de hastanelerde görev alacak hemşirelik öğrencilerinin sosyal yeterliliklerinin gelişmiş olması hizmet sunduğu bireylerle ve diğer tüm sağlık personeli ile etkili iletişim kurabilmelerini sağlar. Bu nedenle, bu çalışma hemşirelik son sınıf öğrencilerinin stres algıları ile sosyal yeterlilik ve sonuç beklentisi düzeylerini belirlemek ve stres algıları ile sosyal yeterlilik ve sonuç beklentisi düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile yapıldı. Bu araştırma ile aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır: Hemşirelik son sınıf öğrencilerinin;

1. Hemşirelik son sınıf öğrencilerinin stres algı düzeyleri nasıldır?
2. Sosyal sonuç beklentisi ve sosyal yeterlik düzeyi nasıldır?
3. Stres algıları ile sosyal yeterlilik ve sonuç beklentisi düzeyi arasında ilişki var mıdır?

ARAÇLAR ve YÖNTEM

Araştırmanın Etiği

Çalışma “Helsinki Bildirgesi” nin ilkeleri ile tam bir uyum içinde yürütüldü. Bu çalışma için Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan onay alındı (01.12.2022 tarih ve 13/07-1719 sayılı). Katılımcılara araştırmanın amacı, kapsamı, potansiyel riskleri ve faydaları hakkında açık ve anlaşılır bilgi verilmiştir. Katılımcıların araştırmaya katılımının tamamen gönüllü olduğunu ve diledikleri zaman katılımı sonlandırma hakkına sahip oldukları vurgulanmıştır. Araştırmada toplanan verilerin gizliliğinin sağlanacağı, bireysel bilgilerin gizli tutulacağı ve yalnızca araştırma amaçları için kullanılacağı belirtilmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden gönüllü öğrencilerden yazılı bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Araştırmanın Tasarımı

Bu çalışma, hemşirelik son sınıf öğrencilerinin stres algıları, sosyal yeterlilikleri ve sonuç beklentilerini belirlemek amacıyla, tanımlayıcı ve ilişki arayıcı tasarım kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma, belirli bir kurumda yer alan hemşirelik son sınıf öğrencileri arasında yürütülmüş olup, veri toplama süreci anketler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma, öğrencilerin stres algı düzeylerini, sosyal sonuç beklentilerini ve sosyal yeterlilik düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır.

Araştırmanın Yapıldığı Yer

Bu çalışma, bir devlet üniversitesinin Hemşirelik Fakültesi'nde gerçekleştirilmiştir. Bu hemşirelik fakültesinde son sınıf öğrencileri yedinci ve sekizinci yarıyıllarda uygulamalı sekiz farklı hemşirelik alanında (hemşirelik temel ilke ve uygulamaları, dahiliye hemşireliği, cerrahi hemşireliği, çocuk hemşireliği, kadın doğum hemşireliği, psikiyatri hemşireliği, halk sağlığı hemşireliği) eğitim almaktadırlar. Her yarıyılta haftada 32 saat uygulamalı eğitim almaktadırlar. Araştırmanın yapıldığı fakültede entegre eğitim modeli uygulanmaktadır. Bu nedenle son sınıf öğrencileri araştırma kapsamına alınmıştır.

Araştırma Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, 2022-2023 eğitim-öğretim yılı bahar yarıyılında öğrenim gören hemşirelik son sınıf öğrencileri (N=288) oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem sayısının belirlenmesinde evreni bilinen örneklem hesabı formülü kullanılmıştır. Yapılan hesaplama sonucunda %90 güven aralığı %5 hata düzeyinde alınması gereken örneklem minimum 165 öğrenci olması gerektiği belirlenmiştir.²² Veri toplama formları tüm son sınıf öğrencilerine Google Forms ile çevrimiçi gönderilmiştir. Hemşirelik son sınıf öğrencisi olan, araştırmaya katılmayı kabul eden, veri toplama formlarını eksiksiz tüm öğrenciler çalışma kapsamına alınmıştır. Çalışma araştırmaya katılmayı kabul eden 180 öğrenci ile tamamlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Veri toplamada “Öğrenci Tanıtım Formu”, “Hemşirelik Öğrencileri İçin Algılanan Stres Ölçeği” (HÖASÖ) ve

“Sosyal Yeterlik ve Sosyal Sonuç Beklentileri Ölçeği” (SYSSB) kullanılmıştır.

Öğrenci Tanıtım Formu: Öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerinden yaş, cinsiyet, medeni durum, gelir durumu vb. bilgileri içeren 18 soruluk bir formdur. Bu form, literatürden yararlanılarak oluşturulmuştur.
3,7,8,10,12

Hemşirelik Öğrencileri İçin Algılanan Stres Ölçeği (HÖASÖ): Sheu ve arkadaşları(2002) tarafından geliştirilen, ölçek 29 maddeden oluşmaktadır.²³ Türkiye’de bu ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği Karaca ve arkadaşları tarafından 2015 yılında yapılmıştır. Yapılan çalışmada, genel toplam düzeyinde Cronbach’s alfa katsayıları 0,67 ile 0,93 arasında değişmektedir. Ayrıca, iki haftalık test-tekrar test güvenilirliği ise 0,96 olarak bulunmuştur. Ölçek, 0-4 puan alan Likert tipi bir ölçektir ve altı alt boyutu vardır. Ölçeğin puan aralığı 0-116’dır. Puanın yüksek olması, stres derecesinin yükseldiğini gösterir.¹² Bu çalışmada Cronbach Alfa katsayısı 0.91 bulunmuştur.

Sosyal Yeterlik ve Sosyal Sonuç Beklentileri Ölçeği (SYSSB): Bakıoğlu ve Türküm (2017) tarafından geliştirilen ölçek, Sosyal Yeterlik ve Sosyal Sonuç Beklentisi olmak üzere iki alt boyut ve toplamda 19 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin her bir alt boyutundan alınan yüksek puan, bireyin ilgili alt boyuta ilişkin özelliğe sahip olduğu düzeyini ifade eder. Ölçeğin tüm maddelerinden alınan toplam puan ise sosyal yeterlik ve sonuç beklentileri düzeyini yansıtır. Puanın yükselmesi, sosyal yeterlik ve sonuç beklentileri düzeyinin de arttığını gösterir.²⁴ Bu çalışmada Cronbach Alfa katsayısı 0.94 bulunmuştur.

Veri Toplaması

Araştırmanın verileri 15 Kasım 2022-30 Nisan 2023 tarihleri arasında çevrimiçi olarak toplandı. Anket formları Google Forms üzerine aktararak öğrencilere iletilmiştir. Google Forms ile oluşturulan çevrimiçi anket içerisinde; veri toplama araçlarını tanımlayan, araştırmanın amacını ve kapsamını açıklayan, katılımcıların ölçeklere verdikleri cevapların gizli tutulacağını ve sadece bilimsel çalışmalarda kullanılacağını belirten bilgiler yer

almıştır. Ayrıca, ölçeklerin nasıl yanıtlanması gerektiğine ilişkin yönergeler ve yazılı onam da katılımcılara sunulmuştur. Formların doldurulması için gerekli süre yaklaşık beş dakikadır.

Veri Analizi

Araştırmadan elde edilen bulguların değerlendirilmesinde, istatistiksel analizler için SPSS® (Statistical Package for Social Sciences 20.0) for Windows paket programları kullanılmıştır. Çalışma verileri değerlendirilirken, tanımlayıcı istatistiksel metotlardan frekans, yüzde, ortalama, standart sapma gibi ölçümler kullanılmıştır. Niceliksel verilerin karşılaştırılmasında, parametrelerin gruplar arası karşılaştırmalarında verilerin homojenlik ve normal dağılıma uygunluğu için Shapiro-Wilk testi yapılmıştır. Yapılan test sonucu verilerin normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde Mann-Whitney Testi, Kruskal-Wallis Testi, Pearson korelasyon gibi istatistiksel testler kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar %95 güven aralığında, anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak değerlendirilmiştir.²²

BULGULAR

Araştırma kapsamına alınan hemşirelik öğrencilerinin sosyo-demografik özellikleri incelendiğinde, yaş ortalamaları 22.89 ± 1.90 ’dır ve yaş aralığı 21-35 yaş arasındadır. Öğrencilerin %78.3’ü kadın, sadece %1.7’si evli, %7.8’i sağlık meslek lisesi (SML) mezunudur. Öğrencilerin ebeveynlerinin eğitim, gelir, bağımlılık, başarı, mesleki özellikleri ile ilgili durumları Tablo 1’de sunulmuştur.

Öğrencilerin HÖASÖ’den aldıkları puan ile cinsiyet (kız öğrencilerin HÖASÖ puanları erkeklerden daha yüksek), sigara kullanımı (sigara kullanmayanların stres puanı daha yüksek), klinik yeterlilik (klinikte kendini yetersiz hissedenlerin stres puanı daha yüksek) ve kendini tanımlama (kendini sakin olarak tanımlayan öğrencilerin stres puanları daha düşük) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p < 0.05$). Tablo 2’de sunulan veriler, cinsiyet, sigara kullanımı ve klinik yeterlilik gibi faktörlerin HÖASÖ ve SYSSB puanları üzerindeki etkilerini göstermektedir. Katılımcıların SYSSB ölçeğinden aldıkları puan ile sosyal güvence (sosyal güvencesi olan öğ-

rencilerin daha yüksek), gelir durumu (gelir durumu yüksek öğrencilerin daha yüksek) ve klinik yeterlilik (klinikte kendini

yeterli hisseden öğrencilerin daha yüksek) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0.05$). (Tablo 2).

Tablo 1. Öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımı.

Sosyo-demografik özellikler	Sayı (n)	Yüzde (%)
Yaş ortalaması: 22.89+1.90 (21-35)		
Cinsiyet		
Kadın	141	78.3
Erkek	39	21.7
Medeni Durum		
Bekâr	177	98.3
Evli	3	1.7
Mezun olduğu okul		
Sağlık Meslek Lisesi	14	7.8
Anadolu Lisesi	166	92.2
Annenin Eğitim Durumu		
İlkokul	85	47.2
Ortaokul	31	17.2
Lise	46	25.6
Üniversite	18	10.0
Babanın Eğitim Durumu		
İlkokul	62	34.4
Ortaokul	38	21.1
Lise	44	24.4
Üniversite	36	20.0
Kaldığı Yer		
Devlet Yurdu	62	34.4
Özel yurt	24	13.3
Öğrenci evi	54	30.0
Aile Yarı	40	22.2
Sosyal güvence		
Var	143	79.4
Yok	37	20.6
Gelir Durumu		
Gelir Giderden az	75	41.7
Gelir Gidere Denk	89	49.4
Gelir giderden fazla	16	8.9
Sigara kullanma		
Evet	43	23.9
Hayır	137	76.1
Alkol kullanma		
Evet	65	36.1
Hayır	115	63.9
Başarı Durumu		
2.00-2.50 arasında	-	-
2.51-3.00 arasında	21	11.7
3.01 ve üzeri	159	88.3
Klinik yeterlilik		
Yeterli	70	38.9
Kısmen yeterli	102	56.7
Yetersiz	8	4.4
Klinik de sorun yaşama durumu		
Evet	40	22.2
Hayır	140	77.8
Hemşirelik Mesleğini Sevme durumu		
Evet	145	80.6
Hayır	35	19.4
Mezuniyet sonrası yapmak istediği		
Hastanede çalışmak	118	65.6
Hastane dışında mesleğini yapmak	22	12.2
Hemşirelik dışında bir iş yapmak	23	12.8
Diğer (çalışmama, yurt dışı v.b)	17	9.4
Genel kendini tanımlama		
Sakin/rahat biriyim	84	46.7
Stresli/gergin biriyim	86	47.8
Diğer	10	5.6
Toplam	180	100.0

Tablo 2. Öğrencilerin HÖASÖ ve SYSSB ölçeklerinden aldıkları puanların dağılımı.

Sosyo-Demografik Özellikler	HÖASÖ	Ortanca	İstatistik	SYSSB	Ortanca	İstatistik
Cinsiyet						
Kadın	71.85±24.14	76	z=-4.028	79.18±9.12	76	z=-0.916
Erkek	55.66±20.38	55	p=0.000*	76.84±3.21	76	p=0.360
Medeni durum						
Bekâr	68.52±24.40	70	z=-1.000	78.68±9.07	76	z=-0.465
Evli	57.66±10.11	63	p=0.317	78.33±8.84	77	p=0.642
Mezun olduğu okul						
Sağlık Meslek Lisesi	60.64±30.17	62	z=-1.026	79.78±7.13	78.5	z=-0.766
Anadolu Lisesi	68.99±23.69	70	p=0.305	78.58±9.20	76	p=0.444
Annenin eğitim durumu						
İlkokul	67.05±25.24	69	x ² =2.379	78.02±9.25	76	x ² =2.482
Ortaokul	64.90±24.80	64	p=0.498	78.61±7.87	76	p=0.479
Lise	73.08±19.81	74		79.28±8.62	78	
Üniversite	68.22±28.88	65		80.33±11.30	76	
Babanın eğitim durumu						
İlkokul	64.41±25.28	66		76.90±9.33	75.5	
Ortaokul	71.57±22.27	75.5	x ² =2.361	78.73±9.19	77	x ² =7.667
Lise	69.50±22.02	71.5	p=0.501	78.34±7.74	76	p=0.053
Üniversite	70.27±27.06	73		82.08±9.30	82	
Kaldığı yer						
Devlet yurdu	68.90±24.43	71.5	x ² =3.338	78.04±8.00	76	x ² =1.252
Özel yurt	76.08±17.20	74	p=0.303	78.29±8.29	76	p=0.741
Öğrenci evi	65.87±25.15	68.5		78.68±10.70	76	
Aile ile	66.17±26.14	64		79.87±8.79	76	
Sosyal güvence						
Var	68.98±24.70	71	z=-0.830	79.56±9.38	77	z=-2.534
Yok	65.86±22.63	69	p=0.406	75.24±6.72	75	p=0.011*
Gelir durumu						
Gelir giderden az	70.80±24.26	71	x ² =2.243	76.44±8.18	76	x ² =10.481
Gelir gidere denk	68.38±24.03	63.5	p=0.326	79.49±9.23	84.5	p=0.005*
Gelir giderden fazla	60.00±25.39	68		84.62±8.97	76	
Sigara kullanma						
Evet	62.93±24.78	63	z=-1.965	80.81±10.00	79	z=-1.751
Hayır	70.04±23.94	73	p=0.049*	78.00±8.66	76	p=0.080
Alkol kullanma						
Evet	66.40±21.73	66	z=-1.072	79.44±9.62	76	z=-0.660
Hayır	69.44±25.61	71	p=0.284	78.24±8.72	76	p=0.509
Başarı durumu						
2.00-2.50 arasında	-	-		-		
2.51-3.00 arasında	69.52±22.65	71	z=-0.176	80.38±10.38	78	z=-0.552
3.01 ve üzeri	68.18±24.53	69	p=0.860	78.45±8.87	76	p=0.581
Klinik yeterlilik						
Yeterli	60.87±28.08	60	x ² =9.041	80.57±9.76	77	x ² =13.260
Kısmen yeterli	72.83±19.74	72.5	p=0.011*	77.89±8.36	75.5	p=0.001*
Yetersiz	76.50±26.96	82.5		72.12±7.21	71.5	
Klinik de sorun yaşama durumu						
Evet	69.65±24.57	73.5	z=-0.592	77.17±10.18	76	z=-1.035
Hayır	67.97±24.25	69	p=0.554	79.10±8.69	76	p=0.301
Mesleğini sevmeye durumu						
Evet	68.94±24.76	72	z=-0.907	79.26±8.99	77	z=-1.817
Hayır	65.85±22.25	63	p=0.364	76.25±9.02	75	p=0.069
Mezuniyet sonrası yapmak istediği						
Hastanede çalışmak	70.44±24.47	71.5		79.07±9.59	76	
Hastane dışı hemşirelik	70.40±21.89	73	x ² =4.800	78.90±8.33	77.5	x ² =4.049
Hemşirelik dışı	59.21±25.27	55	p=0.187	75.91±6.92	75	p=0.256
Diğer (çalışmama, yurt dışı v.s)	63.47±22.74	66		79.35±8.60	76	
Genel kendini tanımlama						
Sakin/ rahat biriyim	61.60±22.48	60.5	x ² =19.349	78.92±9.07	76	x ² =3.542
Stresli/ gergin biriyim	76.03±23.18	80.5	p=0.000*	78.08±9.06	75	p=0.170
Diğer	58.80±29.72	73.5		81.70±8.98	80.5	

HÖASÖ: Hemşirelik Öğrencileri İçin Algılanan Stres Ölçeği, SYSSB: Sosyal Yeterlik ve Sosyal Sonuç Beklentileri Ölçeği
 z=Mann-Whitney Testi, x²=Kruskal-Wallis Testi. *p<0.05

HÖASÖ ve SYSSB ölçeğinden elde edilen puanların dağılımları, Tablo 3'te ayrıntılı olarak sunulmuştur. Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre, iki ölçek

arasında -0.163 değerinde zayıf bir negatif ilişki gözlemlenmiştir, ancak bu ilişki p>0.05 anlamlılık düzeyinde değildir.

Tablo 3. Öğrencilerin HÖASÖ ve SYSSB ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının dağılımı.

Ölçekler	Min-Max	Ort.	Sd
Mesleki bilgi ve beceri eksikliğinden kaynaklanan stres	0-12	6.53	3.00
Hastaya bakım verirken yaşanan stres	0-32	18.03	7.02
Ödevlerden ve iş yükünden kaynaklanan stres	0-20	13.10	4.64
Öğretim Elemanları ve hemşirelerden kaynaklanan stres	0-24	14.70	5.75
Ortamdan kaynaklanan stres	0-12	6.97	3.01
Akranlardan ve günlük yaşamdan kaynaklanan stres	0-16	8.99	4.01
Stres Toplam puan	0-116	68.34	24.26
Sosyal Yeterlik	37-65	53.56	6.87
Sosyal Sonuç Beklentisi	10-30	25.11	3.29
Sonuç toplam	56-95	78.67	9.05

HÖASÖ: Hemşirelik Öğrencileri İçin Algılanan Stres Ölçeği, SYSSB: Sosyal Yeterlik ve Sosyal Sonuç Beklentileri Ölçeği

TARTIŞMA

Hemşirelik öğrencilerinin ödev ve iş yüküne bağlı olarak yaşadıkları stres düzeyi, diğer öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur.²⁵ Özellikle, hemşirelik öğrencileri zor ders programları, riskli girişimler, dönem ödevleri ve sınavlar nedeniyle ciddi bir stres altındadır.²⁶ Bu çalışma, öğrencilerin algılanan stres düzeylerinin medeni durum, mezun olunan okul, ebeveynlerin eğitim durumu, kalınan yer, sosyal güvence, gelir durumu, alkol kullanımı, akademik başarı, klinikte sorun yaşama, mesleği sevmeye ve mezuniyet sonrası hedefler gibi birçok değişkenden etkilenmediğini göstermiştir.

Cinsiyetin algılanan stres düzeyi üzerindeki etkisi bu çalışmada önemli bir bulgu olarak ortaya çıkmıştır. Çeşitli araştırmalarda, cinsiyet ile algılanan stres düzeyi arasında farklı sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin, Eşiğül ve Önder (2017) ile Altundağ (2011) tarafından yapılan çalışmalarda, üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre algıladıkları stres düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.^{27,28} Ancak, Yerlikaya (2009) ve Altunkol (2011) tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda, kız öğrencilerin stres puanlarının erkeklerden anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir.^{29,30} Taşdelen ve Zaybak (2013)'ın hemşirelik öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada ise, cinsiyet ile algılanan stres puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.⁸ Öte yandan, Ergin ve Çevik (2017) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada cinsiyet ile algılanan stres puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur; bu bulgu, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla stres yaşadığını göstermektedir.¹⁰ Singh ve arkadaşlarının (2013) çalışmasında, erkeklerin kaygılarını kız öğrencilere göre daha basit ve az ifade ettikleri belirtilmiştir.³¹ Ayrıca, Ocak ve Güler'in (2013) çalışması, kadınların

algılanan stres belirtilerini daha fazla bildirdiğini ortaya koymuştur.³² Bu bulgular, cinsiyetin algılanan stres üzerindeki etkilerini anlamak açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, sigara içen üniversite öğrencilerinin algıladıkları stres düzeyinin sigara içmeyenlere göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Karaca ve arkadaşlarının (2017) çalışmasında ise sigara içen öğrenciler arasında mesleki bilgi ve beceri eksikliğinden kaynaklanan stres alt boyutlarında yüksek puanlar elde edilmiştir.³³ Bu bulgu, sigaranın strese karşı etkili bir baş etme mekanizması olmadığını göstermektedir. Ancak, bu veriler doğrultusunda sigara tüketiminin öğrencilere geçici bir rahatlama hissi verebileceği düşünülmektedir. Ancak sigara içme ve alkol tüketimi, etkisiz başa çıkma yöntemlerinden biridir. Bu tür davranışların olumsuz bir yaşam tarzına neden olabileceği kabul edilmektedir.³⁴ Öğrencilerin stres düzeylerini yönetmelerine, düzenlemelerine ve olumlu baş etme stratejilerini geliştirmelerine yardımcı olacak danışmanlık programları oluşturulmalıdır. Bu tür programlar, öğrencilerin sağlıklı baş etme mekanizmalarını geliştirmelerine ve stresle daha etkili bir şekilde başa çıkmalarına yardımcı olabilir.

Bu çalışmanın sonucunda, klinik olarak kendini yeterli gören öğrencilerin algıladıkları stres düzeylerinin kendini kısmen yeterli gören öğrencilere göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Klinik olarak kendini yeterli görmenin stres düzeyini düşürdüğü düşünülmektedir. Öğrenciler klinik ortamda çeşitli hastalarla ve hastalıklarla karşılaşır ve bu hastalara bakım sunabilmek için ileri düzeyde bilgi ve becerilere ihtiyaç duyarlar. Stresin temel kaynağı, öğrencilerin hastalara bakım verme, mesleki bilgi ve beceriler konusunda yetersiz hissetmeleri olabilir.³⁴ Bu nedenle, hemşirelik öğrencilerine sağlanan destek ve eğitim stresle

başta çıkmalarını ve güvenle hasta bakımı yapmalarını sağlamak için kritik öneme sahiptir.

Daha önce yürütülen çalışmaların sonuçları; öğrencileri gereksiz stresten korumak, sağlık çalışanları ile iş birlikçi ilişkiler kurmalarına yardımcı olmak ve ilk klinik uygulamaları için gerçekçi beklentiler oluşturmak amacıyla hemşirelik eğitmenlerinin klinik uygulamanın amaçlarını ve doğasını detaylı olarak açıklamaları gerektiğini göstermiştir.³³ Bu tür önlemler, öğrencilerin klinik deneyimlerini daha etkili ve olumlu bir şekilde yönetmelerine yardımcı olabilir. Bu çalışmada; kendini sakin/rahat olarak tanımlayan öğrencilerin, stresli/gergin olarak tanımlayan öğrencilere kıyasla algıladıkları stres düzeylerinin daha düşük olduğu bulunmuştur. Van Kuiken ve arkadaşları (2017) ve Patterson'un (2016) yılında yapmış oldukları çalışmaların sonucunda; hemşirelik öğrencilerinin kendilerini rahat, sakin ve odaklanmış hissetmelerini sağlayan girişimlerin (farkındalık dakikası, güncel olay tartışması, duygusal özgürlük tekniği vb.) stresi yönetmeleri üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu belirlenmiştir. Bu yöntemleri kullandıktan sonra ise öğrencilerin uyku düzenlerinin iyileştiği, kendilerini sakin hissettikleri, daha iyi ruh hali içinde bulundukları ve stresle daha iyi başa çıkma yeteneği kazandıkları belirlenmiştir.^{35,36} Bu sonuç çalışmamızın sonuçlarını desteklemektedir. Hemşirelik öğrencileri eğitimlerinin daha ilk yıllarında mesleki yaşamlarında stresli olaylarla başa çıkmada kullanabilecekleri olumlu yolları öğrenme ve uygulamayı sağlayabilecek dersler görmektedirler. Hemşirelik öğrencilerinin yaşadıkları stresi yönetebilmeleri ve sakin kalabilmeleri için olumlu başa çıkma tekniklerini kullanmaları hem kendi hem de hizmet sunduğu hasta ve yakınları için önem taşımaktadır.

Bir insanın davranışlarını etkileyen faktörlerden biri de sonuç beklentileridir. İnsanlar, çevresel olaylarla yaşadıkları deneyimler arasındaki ilişkileri gözlemleyerek sonuçlar hakkında beklentiler oluştururlar. Bu beklentiler, kişinin çevresel etkilerden kurtulmasına ve geleceği şekillendirerek hedeflerine ulaşmasına olanak tanır.^{9,11,15,16} Sağlıklı ilişkiler kurma, olumlu sosyal yaşantılar sağlama ile sosyal öz yeterlilik arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır.¹⁵ Hemşirelik bakımı 7 gün 24 saat kesintisiz devam eden bir nitelik göstermektedir. Bu

nedenle özellikle hemşirelik öğrencilerinin sosyal yeterlilik düzeylerinin yükseltilmesi ve bu konuda desteklenmeleri önem taşımaktadır. Öğrencilerin sosyal yeterlik düzeylerinin yüksek olması, kendilerine güvenen ve kendilerini yeterli bulan bireyler olduklarını göstermektedir. Sosyal yeterlik ve sosyal sonuç beklentileri üzerine yapılan bu çalışmada, sosyal yeterlik düzeyinin yükseltilmesi ve bu konuda desteklenmenin önemi vurgulanmıştır. Öğrencilerin sosyal güvencesinin olması, gelir düzeylerinin yüksek olması ve klinikte kendilerini yeterli görmelelerinin, sosyal yeterlik ve sosyal sonuç beklentileri puanlarını artırdığı gösterilmiştir. Pratik olarak kendini yeterli gören öğrenciler, hem hastalara kaliteli bakım sunabilecek hem de sosyal yeterlilik düzeylerini yükseltebileceklerdir. Hemşirelik öğrencilerinin ruh sağlıklarının korunması, akademik ve mesleki zorluklarla başa çıkabilmeleri açısından da son derece önemlidir. Bu, öğrencilerin başarılarını ve mesleki yetkinliklerini artırmalarına yardımcı olurken aynı zamanda sağlık hizmetlerinde kaliteli ve güvenilir bakım sunmalarını da sağlar. Bunun yanı sıra hemşirelik öğrencilerinin klinik stresörlerle başa çıkma deneyimlerinin araştırılması, öğrencilerin başa çıkma stratejilerine ilişkin farkındalıklarını artırır. Klinik ortamda stresle başa çıkma stratejilerini tanıyan akademik otoriteler, öğrencilere etkili başa çıkma stratejileri konusunda gerekli eğitimi sağlayabilir.³⁷ Hemşirelik öğrencilerinin stresle başa çıkma becerilerinin artması ve yaşadıkları ağır yük altında hastaları maksimum kalitede tedavi etmeye devam edebilmeleri için dayanıklılık düzeylerini arttırmaya çabalamak esastır.³⁸ Bu amaçla gereken eğitim ve danışmanlık hizmetleri verilerek psikolojik sağlamlığı olan meslek adaylarının yetiştirilmesi üzerine odaklanılabilir.

Algılanan stres düzeyi ile sosyal yeterlik ve sosyal sonuç beklentileri arasında zayıf, negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Diğer bir ifade ile hemşirelik fakültesi son sınıf öğrencilerinin algıladıkları stres düzeyi arttıkça sosyal yeterlik ve sosyal sonuç beklenti düzeylerinin azaldığı belirlenmiştir. Bu çalışmada elde edilen sonuç literatür ile uyumludur.^{39,40} Kısa bir süre sonra iş yaşamında yer alacak olan son sınıf hemşirelik öğrencilerinin; başta hasta/yakınları ve sağlık ekibinde yer alan diğer üyeler ile etkili iletişim kurabilmeleri, etkili sosyal ilişkiler geliştirebilmeleri ve rollerini sağlıklı biçimde sergile-

yebilmeleri için sosyal öz yeterliklerinin gelişmiş olması gereklidir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma sonuçları, stres düzeyinin kız öğrencilerde daha yüksek olduğunu, sigara kullanan öğrencilerde ise stres düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Ayrıca, klinik olarak kendini yeterli hissetme ve sakin bir yapıya sahip olmanın, stres düzeyini azalttığı belirlenmiştir. Öğrencilerin sosyal güvencelerinin varlığı, gelir durumlarının iyi olması ve klinik bilgi/uygulamalarda kendilerini yeterli bulmaları, sosyal yeterlik ve sosyal sonuç düzeylerini artırmaktadır.

Elde edilen bulgular, öğrencilerin stres düzeyinin azaltılmasında teorik bilgilerin yanı sıra bu bilgilerin uygulamaya aktarılmasında kendilerini yeterli hissetmelerinin önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, teorik derslerin ardından uygulamaların öncelikle laboratuvarlarda yapılması ve öğrencilerin uygulamaları doğru bir şekilde yapabilmeleri için gerekli tekrarların sağlanması önemlidir. Laboratuvarlarda, zengin görsel materyaller, demonstrasyonlar, videolar, rol oynama ve simülasyon gibi yeni ve teknoloji tabanlı eğitim tekniklerinin kullanılması önerilmektedir. Bu sayede, öğrencilerin yeterlilikleri artırılarak klinik uygulamalarda kendilerini daha güvende hissetmeleri sağlanabilir. Araştırma, öğrencilerin stresle başa çıkmak için sigara kullanımına yöneldiğini ortaya koymuştur. Bu nedenle, öğrencilere stresle başa çıkmada etkili yöntemler hakkında bilgilendirme ve rehberlik yapılması önemlidir. Hemşirelik öğrencilerinin stresle başa çıkma becerilerinin geliştirilmesi, hasta/bireylere kaliteli tedavi ve bakım verebilmelerini ve dayanıklılık düzeylerinin artmasını sağlayacaktır. Bu amaçla öğrencilik döneminde, gereken eğitim ve danışmanlık hizmetleri verilerek, psikolojik sağlamlığı olan meslek adaylarının yetiştirilmesi üzerine odaklanılması önerilir.

Çıkar Beyannamesi

Herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını yazarlar beyan etmektedirler.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan onay alındı (01.12.2022 tarih ve 13/07-1719 sayılı).

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Ana fikir/Planlama: MS. Veri toplama/İşleme: MS. Veri analizi ve yorumlama: MS, ST. ZES. Literatür taraması: MS, ST. ZES. Yazım: MS, ST. ZES. Gözden geçirme ve düzeltme: MS, ST. ZES.

KAYNAKÇA

1. Monroe SM. Modern approaches to conceptualizing and measuring human life stress. *Annu. Rev. Clin. Psychol.* 2008;4(1):33-52.
2. Onan N, Barlas G, Karaca S, Yıldırım N, Taskiran O, Sumeli F. The relations between perceived stress, communication skills and psychological symptoms in oncology Nurses. *MÜSBED.* 2015;5(3):1-5.
3. Özel Y, Karabulut A. Günlük yaşam ve stres yönetimi. *TÜSBAD.* 2018;1(1):48-56.
4. Nikčević AV, Caselli G, Green D, Spada MM. Negative recurrent thinking as a moderator of the relationship between perceived stress and depressive symptoms. *J. Ration-Emot Cogn -Behav Ther.* 2014;32: 248-256.
5. Altan S. Örgütsel yapıya bağlı stres kaynakları ve örgütsel stresin neden olduğu başlıca sorunlar. *SSAD.* 2018;2(3):137-158.
6. Gümüştekin GE, Öztemiz AB. Örgütlerde stresin verimlilik ve performansla etkileşimi. *ÇÜSBED.* 2005;14(1):271-288.
7. Alaşık O. Gazi Üniversitesi Tıp, Diş Hekimliği ve Sağlık Bilimleri Fakülteleri son sınıf öğrencilerinde algılanan stres düzeyi ve depresyon belirtileri sıklığının değerlendirilmesi. *Uzmanlık Tezi, Gazi Üniversitesi;*2020.
8. Taşdelen S, Zaybak A. Hemşirelik öğrencilerinin ilk klinik deneyim sırasındaki stres düzeylerinin incelenmesi. *Florence Nightingale J Nurs.* 2013;21(2):101-106.
9. Bektaş AH. Hemşirelik öğrencilerinin kuramsal ve uygulamalı eğitimde yaşadıkları güçlükler ve öğretim elemanlarından beklentileri. *Hemşirelik Forumu.* 2004;5(5):45-54.
10. Ergin E, Çevik K. Hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinin ilk klinik deneyimleri sırasında algıladığı stresle baş etme davranışlarının incelenmesi. *Sted.* 2017;26(5):177-187.
11. Aşti N, Acar G, Bağcı H, Bağcı İ. Sağlık bakım profesyoneli olarak yetişecek öğrencilerin ruhsal durumları ve yaklaşımlar. *Muğla Üni SBE Derg.* 2005;(15):25-35.
12. Karaca A, Yıldırım N, Ankaralı H, Açıköz F, Akkuş D. Hemşirelik öğrencileri için algılanan stres, biyopsiko-sosyal cevap ve stresle baş etme davranışları ölçeklerinin türkçe'ye uyarlanması. *J Psy Nurs.* 2015; 6(1):15-25.
13. Oku AO, Owoaje ET, Oku OO, Ikpe BM. Prevalence of stress, stressors and coping strategies among medical students in a nigerian medical school. *African J Med Heal Sci.* 2015;14(1):29-34.
14. Zengin N. Sağlık yüksekokulu öğrencilerinde öz-etkililik yeterlilik algısı ve klinik uygulamada yaşamı-

- lan stresle ilişkisinin incelenmesi. J. Nurs. 2007;10(1):49-57.
15. Yam ZA, İşeri TE. Algılanan sosyal destek ile sosyal yeterlik ve sosyal sonuç beklentisi arasındaki ilişki: eğitim fakültesi öğrencileri üzerine bir araştırma. UTEB. 2019;7(13):51-66.
16. Zsolnai A. Relationship between children's social competence, learning motivation and school achievement. Educ. Psychol. 2002;22(3):317-329.
17. Gürpınar AC, Emül B, Siyez DM. Öğretmen adaylarında kariyer yetkinlik beklentisi ve mesleki sonuç beklentisi: Kariyer stresinin aracı rolü. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi. 2021;10:220-237.
18. Landry CC. Self-efficacy, motivation, and outcome expectation correlates of college students intention certainty. Dissertation. Louisiana State University;2003.
19. Lent RW, Brown SD. On conceptualizing and assessing social cognitive constructs in career research: a measurement guide. J. Career Assess. 2006;14(1):12-35.
20. Uras M, Kunt M. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğinden beklentileri ve beklentilerinin karşılanmasını umma düzeyleri. PAUEFD. 2006;19(19):71-83.
21. Işık E. Sosyal bilişsel kariyer teorisi temelli bir grup müdahalesinin üniversite öğrencilerinin kariyer kararı yetkinlik ve mesleki sonuç beklenti düzeylerine etkisi. Doktora tezi. Çukurova Üniversitesi;2010.
22. Sömbüloğlu K., Sömbüloğlu V. Biyoistatistik. 20. ed. Ankara: Hatiboğlu yayıncılık;2021;245-267.
23. Sheu S, Lin HS, Hwang SL. Perceived stress and physio-psycho-social status of nursing students during their initial period of clinical practice: the effect of coping behaviors. Int J Nurs Stud. 2002;39(2):165-175.
24. Bakıoğlu F, Türküm AS. Psychometric properties of adaptation of the social efficacy and outcome expectations scale to Turkish. EU-JER. 2017;6(2):213-223.
25. Alzayyat A, Al-Gamal E. Correlates of stress and coping among Jordanian nursing students during clinical practice in psychiatric/mental health course. Stress and Health. 2016;32(4):304-312.
26. Liu M, Gu K, Wong TK, Luo MZ, Chan MY. Perceived stress among Macao nursing students in the clinical learning environment. Int. J. Nurs. 2015;2(2):128-133.
27. Eşiğül E, Önder CF. Üniversite öğrencilerinin algıladıkları stres ile psikolojik iyi olma arasındaki ilişkide sosyal problem çözmenin aracı ve düzenleyici rolü. JHS. 2017;14(1):803-818.
28. Altundağ G. Üniversite öğrencilerinde bağlanma stilleri, stresle başa çıkma tutumları ve stres algılama düzeyinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2011.
29. Yerlikaya EE. Üniversite öğrencilerinin mizah tarzları ile algılanan stres, kaygı ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2009.
30. Altunkol F. Üniversite öğrencilerinin bilişsel esneklikleri ile algılanan stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2011.
31. Singh A, Chopra M, Adiba S, et al. A descriptive study of perceived stress among the North Indian Nursing undergraduate students. Iran. J. Nurs. Res. 2013;18(4): 340-342.
32. Ocak M, Güler M. A tipi kişilik ve başa çıkma yöntemlerinin stresle ilişkisi: Türk ve Bosnalı öğrenciler arasında karşılaştırmalı bir araştırma. MAKU SOBED. 2013;5(8):135-147.
33. Karaca A, Yıldırım N, Ankaralı H, Açıkgöz F, Akkuş D. Hemşirelik öğrencilerinin algılanan klinik stres düzeyi, stres cevapları ve baş etme davranışları. J. Psychiatr. Nurs. 2017;8(1):32-39.
34. Timmins F, Corroon AM, Byrne G, Mooney B. The challenge of contemporary nurse education programmes. Perceived stressors of nursing students: mental health and related lifestyle issues. J Psychiatr Ment Health. 2011;18(9):758-766.
35. Van Kuiken D, Bradley J, Harland B, O'Brien King M. Calming and focusing: students' perceptions of short classroom strategies for fostering presence. J. Holist. Nurs. 2017;35(2):165-174.
36. Patterson SL. The effect of emotional freedom technique on stress and anxiety in nursing students: A pilot study. Nurse Educ Today. 2016;40:104-110.
37. Rafati F., Nouhi E., Sabzevari S., Dehghan-Nayeri N. Coping strategies of nursing students for dealing with stress in clinical setting: A qualitative study Foozieh. Electron. Physician. 2017;9(12):6120-6128.
38. Kusumawaty I, Rehana J, Yunike Y. Stress, challenges and expectations efforts to improve nursing students' resilience during clinical practice education. JPPIPA. 2023;9(7):5192-5197.
39. Rice E. Predictors of successful clinical performance in associate degree nursing students. Nurse Educ. 2015;40(4):207-211.
40. Akkuş Y, Bostancı DN. COVID-19 Pandemi süreci uzaktan eğitim döneminde hemşirelik öğrencilerinde anksiyete ve klinik performans özyeterlilik algısı ilişkisi. Sağlık Bil Değer. 2024;14(1):106-114.